

STUDIER & DEBATT

Vad
har
hänt
med
kärnkrafts-
OPINI-
NEN?



Jörgen Westerståhl
Folke Johansson

SN
FÖRLAG

Vad har hänt med kärnkrafts- OPINIONEN?

Jörgen Westerståhl
Folke Johansson



SNS FÖRLAG
Sköldungagatan 2
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon 08-23 25 20

SNS Studieförbundet Näringsliv och Samhälle
Center for Business and Policy Studies

SNS vill sprida kunskap om ekonomiska och sociala förhållanden samt vara ett obundet forum för öppet utbyte av idéer i ekonomiska och sociala frågor mellan personer i näringsliv, politik och offentlig förvaltning, intresseorganisationer, media, universitet och högskolor.

SNS verkar genom forskning och utredningar, bokutgivning, seminarier och konferenser samt möten i lokala grupper i Sverige och utlandet. Verksamheten finansieras genom medlemsavgifter, företagsabonnemang, forskningsanslag, uppdragsarvoden och bokförsäljning.

SNS är fristående i förhållande till politiska partier och intressegrupper, men har nära kontakt med universitet och högskolor samt motsvarande forskningsorganisationer i andra länder.

SNS grundades 1948 som en oberoende sammanslutning av personer i näringslivet med intresse för samhällsfrågor. Organisationen har för närvarande 4 000 individuella medlemmar i 40 lokalgrupper (varav 8 i utlandet) samt ca 140 företagsabonnenter, däribland svenska börsbolag och banker, utlandsägda och kooperativa företag samt statliga företag och myndigheter.

Vad har hänt med kärnkraftsopinionen?

Jörgen Westerståhl/Folke Johansson

1:a upplagan

1:a tryckningen

© 1990 Författarna och SNS Förlag

Omslag: Nyebølle Grafisk Form AB

Foto: TioFoto AB

Tryck: Norstedts Tryckeri, Stockholm 1990

ISBN 91-7150-385-4

Innehåll

Förord 5

1. Tillbakablick 7

Kärnkraftens ”fredliga användning” 7

Kärnkraftsmotstånd och folkomröstning 10

Opinionsbildning i obalans eller — vem älskar kärnkraften? 15

2. Nuläge: en förändrad opinion 18

Kring Tjernobyl 18

Experter och medier 22

Utvecklingen efter 1986 27

Åsiktsprofiler och förändring 29

3. Förklaringar 38

4. Framtiden 42

Källor och litteratur 46

I serien *Studier & Debatt* har tidigare utkommit

Jörgen Westerståhl & Folke Johansson
Svensk kärnkraft efter Tjernobyl. En undersökning av expertåsikter, massmedier och folkopinion. 1987

Gunnar Hambræus
Strövtåg i högteknikens lustgård. 1988

Eskil Ekstedt & Roger Henning
Statsmakt på mellanhand. Globalisering och lokal mobilisering. 1988

Olof Bolin, Ewa Rabinowicz, Niels von Zweigbergk
Åkerfällan — Energiskog ingen lösning. 1988

Scott Fosler
Ålderschocken — exemplet USA. 1989

Gunnar Hambræus
Gott sätt vid styrelsebordet. 1989

Jan Wallander
Effektivitet, legitimitet och delägarskap. 1989

Nils Elvander/Rolf Gustavsson
EG Integration och suveränitet. 1989

Göran Arvidsson (red)
Företagsledares recept för sjukvården. 1990

Förord

År 1987 publicerade vi i SNS serie Studier & Debatt en skrift, *Svensk kärnkraft efter Tjernobyl — en undersökning av expert-åsikter, massmedier och folkopinion*. Vi återkommer nu med en studie av opinionsutvecklingen efter 1986 men ger också en översiktlig bild av kärnkraftsfrågans hela utveckling i Sverige och av det aktuella läget. Vi utnyttjar härvid även resultat från ett flertal undersökningar utförda av andra.

Vårt intresse för kärnkraftsfrågan sammanhänger med att vi sedan länge studerat nyhetsförmedlingen i massmedierna och dess utveckling. Experternas roll under olika skeden och främst deras ställning under den moderna, mer aktiva och kritiska journalistikens tid är värd särskild uppmärksamhet. Härvid utgör kärnkraftsfrågan ett utmärkt studieobjekt.

De stora massmedieundersökningarna understöds av Riksbankens Jubileumsfond samt Knut och Alice Wallenbergs stiftelse, till våra specialstudier av opinion och massmedier i anslutning till Tjernobylolyckan har bidrag tidigare lämnats av Styrelsen för det psykologiska försvaret samt Sydkraft AB:s stiftelse för forskning. De tre SIFO-undersökningarna av medborgaropinionen från 1989 och 1990 som här närmare redovisas och analyseras har bekostats av KSU (Kärnkraftssäkerhet och Utbildning AB). Den senaste undersökningen, från maj 1990, är så färsk att resultaten endast kunnat införas i den allmänna översikten av opinionsutvecklingen.

Göteborg i maj 1990

Jörgen Westerståhl

Folke Johansson

1. Tillbakablick

Kärnkraftens "fredliga användning"

Frågan om kärnkraftens eller som det tidigare hette, atomkraftens användning för energiproduktion har nu en 45-årig historia i vårt land. Tidsperioden kan indelas i tre huvudskeden: en första period från 1945 och fram till början på 1970-talet, en andra period som kulminerade i folkomröstningen 1980 och en tredje period med Tjernobylyolyckan 1986 i centrum.

Idag torde de flesta ha glömt bort eller inte känna till hur man under den första perioden resonerade om kärnkraften. Det finns därför skäl att erinra om några väsentliga drag i utvecklingen under dessa drygt 25 år.

Redan i november 1945 — endast några månader efter det att andra världskriget upphört, med atombombarna över Japan som skräckinjagande slutvinjett — tillsatte ecklesiastikministern i Per Albin Hanssons socialdemokratiska regering, Tage Erlander, den så kallade atomkommittén. Den innefattade flera av de yppersta svenska forskarna på området. Kommitténs huvuduppgift var att framlägga förslag om hur atomforskningen lämpligen skulle organiseras.

I en forskningsproposition (nr 273) till riksdagen 1946 framhöll Erlander att utforskningen av atomkärnans egenskaper för närvarande torde vara fysikens mest aktuella problem. Förhoppningar hade väckts om en ny och varaktig energikälla som skulle bli jämförlig med kolet, oljan och vattenkraften och "ställas i det fredliga framåtskridandets tjänst". En svensk forskningsverksamhet, framhölls det vidare i propositionen, utgjorde en förutsättning för att framledes utveckla atomenergin. En sådan forskning skulle kräva tid och man borde därför inte, som vissa remissinstanser förordade, tills vidare ställa sig avvaktande. Det erinrades om att kärnfysisk forskning sedan lång tid bedrivits med stöd av donationsmedel vid Vetenskapsakademins institut för experimentell fy-

sik. Enligt min mening, förklarade Erlander, måste det redan av internationella hänsyn anses uteslutet att överlåta den fortsatta utvecklingen av forskningen på atomenergis område på enskilt initiativ. — Särskilda statsmedel anvisades till stöd för denna forskning.

Redan följande år, 1947, återkom regeringen med förslag till riksdagen (prop. 313) om hur det målinriktade forsknings- och utvecklingsarbetet på atomkraftens område skulle organiseras. I propositionen erinrades om att dessa frågor ägnades en intensiv uppmärksamhet internationellt: enligt uppgift hade man i Amerikas förenta stater lyckats konstruera ett atomkraftverk, som uppgavs kunna leverera energi till konkurrenskraftigt pris. Det erinrades också om att Sverige var jämförelsevis rikt på råvaran uran. För att handha den målinriktade verksamheten föreslog regeringen att ett bolag, AB Atomenergi, skulle inrättas, samägt mellan staten och industrin men med statlig aktiemajoritet. Genom denna organisationsform, som godkändes av riksdagen, skulle ett "förtroendefullt och smidigt samarbete mellan staten och enskilda intressenter" skapas.

Under de följande åren och ända fram till början på 1970-talet bestod riksdagens befattning med atomenergifrågorna väsentligen i att medel beviljades till AB Atomenergi (senare också till Vattenfall). Härvid redovisades i statsverkspropositionen bolagets planer och verksamhet, till exempel byggandet av de första experimentella reaktorerna, varav den första togs i drift 1954. Utskottsbetänkandena var normalt enhälliga och brukade inte föranleda några diskussioner i riksdagen.

År 1956 lämnade regeringen en fylligare redovisning. Tidpunkten för atomenergis fredliga utnyttjande för praktiskt bruk bedömdes nu ligga närmare än vad man förutsett några år tidigare. En atomenergilag och särskild tillsyningsmyndighet ansågs erforderlig. I en särskild proposition (nr 176) uttalade statsrådet Gunnar Lange att på få år, atomenergin, som till en början enbart varit förbunden med militära användningssätt och vars fredliga utnyttjande tillhört framtidsvisionerna, blivit av faktisk och praktisk betydelse för morgondagens energiförsörjning. Vi står inför "en genomgripande förändring av världens energiförsörjning". I motsats till vad flera remissinstanser hävdade förklarade Lange att man

”inte kan betrakta arbetet på atomenergins fredliga utnyttjande på samma sätt som utvecklingsarbetet i fråga om andra teknikens landvinningar”. Här fanns ”speciella och svåra problem” som det nära sambandet mellan den civila och den militära användningen (frågan om ett svenskt atomvapen var vid denna tid inte avgjord), de egenartade och omfattande säkerhetsfrågorna, behovet av stora investeringar i forsknings- och utvecklingsarbete samt nödvändigheten av samordning — både nationellt och internationellt — av tillgängliga tekniska och materiella resurser. Det nämndes också att ett första kommersiellt atomkraftverk beräknades vara färdigt 1970. — Regeringens förslag godkändes.

Den årliga rapporteringen från AB Atomenergi fortsatte. I 1970 års statsverksproposition heter det att en ”slagkraftig och självständig” reaktors- och bränsleindustri har bildats genom att vissa resurser hos AB Atomenergi och ASEA integrerats i ett av staten och ASEA samägt företag AB ASEA-ATOM (1968). De senaste årens reaktorsbeställningar i Sverige hade visat att kraftföretagen hyste förtroende för svensk tillverkande industris möjligheter. Även en treårsplan för utvinning av uran i Ranstad presenterades. Ett enhälligt utskott tillstyrkte, liksom följande år. I propositionen 1971 meddelades bland annat att det beräknats att atomkraften redan om tio år skulle svara för 30—40 procent av den svenska elproduktionen.

Sammanfattningsvis kan följande konstateras om dessa första 25 år av den svenska kärnkraftens historia. Staten, genom Tage Erlander, agerade snabbt och målmedvetet. I stället för det avgrundsperspektiv atombomben rullat upp, ingav arbetet på den fredliga användningen av atomenergin stora förhoppningar. ”Atoms for peace” i president Eisenhowers formulering. Ett nära samarbete med industrin etablerades men staten behöll en övergripande kontroll. Gunnar Langes redovisning 1956 innebar en markering av kärnkraftens ”speciella och svåra” problem. Utgångspunkten var emellertid att dessa problem betraktades som tekniska problem som kunde och skulle lösas av naturvetenskapsmän och tekniker. Den faktiska utvecklingen på kärnenergins område redovisades för riksdagen som planer och initiativ till anskaffning av kommersiella reaktorer. Vattenfall samt kommunala och privata kraftföretag gjorde beställningarna.

Hela epoken låter sig sammanfattas i följande uttalande av Tage Erlander i memoarerna (del 5, sid. 70): "Risker fanns. Men de föreföll inte större än vid användningen av andra energikällor. Vi var alla fullständigt eniga om att vi måste ha tillgång till ökade energimängder . . ."

Kärnkraftsmotstånd och folkomröstning

Nästa skede karaktäriseras av politikens inträde på arenan. Som den första stormsvalan kan man betrakta Birgitta Hambræus interpellation till industriminister Rune Johansson 1972 (RD prot 128). Interpellanten pekade på olika risker med atomklyvningen: de är "av annan art och storleksordning" än något annat människan företar sig. Hon begärde också att regeringen skulle lägga fram en proposition om utbyggnadsprogrammet för riksdagen. Rune Johansson framhöll i sitt svar att, eftersom vattenkraften i stort sett var utbyggd, stod valet mellan att bygga ut värmekraft baserad på olja eller på kärnkraft. Kärnkraften var det minst ogynnsamma alternativet, eftersom den innebar minskat importberoende och mindre belastning i miljöhänsen.

Att nya vindar börjat blåsa märktes tydligt redan nästa år 1973 vid behandlingen av anslagen till AB Atomenergi. I propositionen hade upplysts att kraftproducenternas centrala driftsledning räknade med att ytterligare 13 kärnkraftverk behövde tillkomma under 1980-talet utöver de befintliga eller redan beslutade. Näringsutskottet uttalade nu att kritiken mot satsningen på kärnenergi var så allvarlig att den inte kunde förbigås: inga beslut om att ytterligare bygga ut kärnkraften borde fattas förrän ett nytt, allsidigt beslutsunderlag förelagts riksdagen.

År 1973 inträffade den första oljekrisen som på en gång gjorde allmänheten medveten om energifrågornas centrala betydelse. Det blev också ett år av förpostfäktningar och uppmarsch inför den stundande striden i kärnkraftsfrågan. När regeringen 1975 återkom till energifrågorna var det i en stor specialproposition på över 500 sidor (nr 30). I ett inledande avsnitt erinrade statsministern, Olof Palme, om att energifrågan under det senaste året tilldragit sig större intresse än kanske någon annan samhällsfråga och han fortsatte: "Energifrågan får inte bara bli en angelägenhet för tekniker och experter. Energifrågan berör varje medborgare, hans eller

hennes möjligheter att förverkliga sina önsknings om framtiden.”

Det finns inte skäl att här närmare följa de olika stegen i kärnkraftsdebattens utveckling fram till det avgörande slaget, folkomröstningen. Både debatten och opinionsutvecklingen är ingående belysta och analyserade, främst av Sören Holmberg och Kent Asp (1984). Endast några huvudpunkter skall här sammanfattas.

Det grundläggande energipolitiska beslutet i mitten på 1970-talet blev en utbyggnad av kärnkraften i ”begränsad skala”. Så småningom stannade majoriteten för ett program på sammanlagt tolv reaktorer. Centerpartiet och vpk motsatte sig varje fortsatt utbyggnad av kärnkraften och krävde att de reaktorer som redan var i drift skulle avvecklas. De övriga riksdagspartierna stödde kärnkraftsprogrammet.

Inför 1976 års val framträdde centerledaren Thorbjörn Fälldin som kärnkraftens huvudmotståndare medan Olof Palme ledde försvaret. Kärnkraftsfrågan blev valets största stridsfråga och medverkade till regeringen Palmes fall. Folkpartiet och moderaterna hade legat lågt i kärnkraftsdebatten under valet, rimligen för att inte försvåra bildandet av en borgerlig regering. Sedan denna väl kommit till stånd måste de samverkande partierna snabbt ta ställning till kärnkraftsprogrammets fullföljande. Slitningarna blev många och svåra. När Fälldin gick med på laddning av ett nytt aggregat uppstod en svekdebatt och 1978 nödgades regeringen avgå på grund av kärnkraftsfrågan. Även vid riksdagsvalet 1979 blev kärnkraften den av väljarna mest uppmärksammade valfrågan.

Bilden av kärnkraften i massmedierna hade några år in på 1970-talet blivit alltmer negativ. Detta var en internationell företeelse. I USA var åren 1973—75 den ”nyckelperiod” då de negativa perspektiven på kärnkraften fick överhand (Lichter et al 1986, sid. 191) och i Västtyskland anges det kritiska året då opinionsbalansen i medierna svängde till 1974 (Kepplinger 1988). Kritiken utvecklades av enstaka naturvetenskapsmän — till exempel den tidigare ledamoten av atomkommittén, nobelpristagaren Hannes Alfvén — men framförallt av andra samhällsdebattörer med en mycket skiftande bakgrund.

Vad som var mer eller mindre unikt för Sverige var däremot energifrågans partipolitisering: partierna engagerade sig med stor

kraft på väljarplanet. Från början var det bara motståndarna mot kärnkraften som systematiskt mobiliserade väljarstöd men, när något parti väl börjar och har framgång, måste de andra följa efter. Ett så långvarigt och kraftigt partiengagemang i kärnkraftsfrågan som i Sverige torde inget annat land uppvisa.

Argumenten i debatten spände över ett stort register. En central fråga gällde kärnkraftens risker, risker för reaktorolyckor, radioaktiva utsläpp med risk för cancer och genetiska skador, risker för kärnavapenspridning och terrorism, problem med kärnkraftsavfallens slutförvaring osv. De som försvarade kärnkraften hävdade att dessa risker kunde bemästras. Deras egen argumentationslinje, som från början främst gällt olägenheterna med alternativa energikällor — utlandsberoendet genom oljeimporten och miljökonsekvenser av olje- och koleldning — koncentrerades alltmer till de problem för sysselsättning och välfärd som en avveckling av kärnkraften ansågs medföra. Andra debattämnen gällde energibehovet och dess utveckling, möjligheten att spara energi och att utveckla alternativa energikällor som sol och vind. Många debattörer bland kärnkraftsmotståndarna vände sig också mot högteknologin och frammanade bilden av ett alternativt, decentraliserat och småskaligt samhälle. Redan i en motion från 1973 (nr 2178, undertecknad även av Olof Johansson) utmålade Birgitta Hambræus bilden av ett samhälle byggt på "lokal självförsörjning med dagligvaror", som skulle minska behovet av energi vid transporter och förpackning.

Ser man på vad folk i gemen tillägnade sig av denna omfattande debatt var det enligt Holmberg och Asp främst några teman som dominerade (1984 s 298): cirka 90 procent av dem som förordade att kärnkraften skulle användas anförde ekonomiska argument, i första hand att en kärnkraftsavveckling hotade sysselsättning och levnadsstandard, men även miljöargument återopades ganska ofta av dem. Av kärnkraftsmotståndarna förde omkring 95 procent fram argument om kärnkraftens bristande säkerhet i olika avseenden.

Den faktiska opinionsutvecklingen i kärnkraftsfrågan från mitten av 1970-talet och fram till folkomröstningen 1980 har varit föremål för ett stort antal undersökningar (se främst Holmberg/Petersson 1980 samt Holmberg/Asp 1984). I huvudsak ger de olika

mätningarna samma bild av opinionsutvecklingen. Redan hösten 1974 fick kärnkraftsmotståndarna en klar övervikt i förhållande till dem som sade sig stödja kärnkraften; 15—20 procent, ibland flera deklarerade ingen uppfattning i frågan. Vid valet 1976 hade kärnkraftsmotståndarna stöd av cirka 50 procent av väljarna mot 25 procent för dem som förordade kärnkraften. Därefter började stödet för kärnkraften successivt öka och i mars 1978 rådde ett jämviktsläge. I slutet av detta år hade de som gav kärnkraften sitt stöd majoritet. Genom att centern efter regeringen Fälldins fall i slutet av år 1978 åter fick handlingsfrihet och främst i samband med Harrisburgolyckan på våren 1979 fick kärnkraftsmotståndarna ännu en gång en klar majoritet. Effekterna av dessa händelser blev dock kortvariga och från senare delen av hösten 1979 kom ånyo kärnkraftsmotståndarna i minoritet.

Tanken på en folkomröstning i kärnkraftsfrågan hade tidigt förts fram av kärnkraftsmotståndarna: folket borde få tillfälle att ta ställning till om man var beredd att acceptera de risker som var förbundna med kärnkraften, hade Birgitta Hambræus hävdad (1974 motion 1125). Förslag om folkomröstning avvisades emellertid av riksdagsmajoriteten fram till Harrisburgolyckan. Efter denna meddelade oväntat Olof Palme att han accepterade en folkomröstning och övriga partirepresentanter följde efter.

I folkomröstningen förelades väljarna tre alternativ, varav samtliga presenterades som avvecklingsalternativ och två av dem, linje 1 och 2, hade gemensam grundtext. Kärnkraftsmotståndarna, linje 3, krävde att kärnkraftsutbyggnaden skulle stoppas och avveckling av de sex reaktorerna i drift skulle ske inom högst tio år. Linje 1, bakom vilken stod moderaterna, och linje 2, med stöd av socialdemokrater och folkpartiet, förklarade att högst tolv reaktorer skulle användas och kärnkraften avvecklas i takt som är möjlig med hänsyn till behovet av elektrisk kraft för uppehållandet av samsällsättning och välfärd. Linje 2:s röstsedel innehöll därutöver vissa uttalanden om energihushållning och om att stat och kommun skulle äga kärnkraftverken och andra större anläggningar för energiproduktion. — Tillägget uppfattades som motiverat av att socialdemokraterna ej ville uppträda i folkomröstningen tillsammans med moderaterna.

Folkomröstningen i mars 1980 utföll så att närmare sextio pro-

cent stödde linje 1 och 2 (18,9 + 39,1 procent) och närmare fyrtio procent linje 3 (38,7 procent); 3,3 procent röstade blankt och valdeltagandet var drygt 75 procent.

När det gäller den närmare innebörden av att avveckla kärnkraften enligt de tre folkomröstningsalternativen innehåller Holmberg och Asps undersökning (1984, sid. 214) upplysningar av intresse. Bland linje 3:s anhängare ville verkligen nästan alla avveckla kärnkraften inom tio år eller direkt. I intervjuerna uppdelades det andra avvecklingsalternativet i två delalternativ:

- a) Vi skall avveckla kärnkraften men använda de tolv reaktorer som är byggda eller på väg. När reaktorerna tjänat ut skall de inte ersättas med nya.
- b) Vi skall använda de reaktorer som är byggda eller på väg men inte bestämma nu om vi skall bygga nya då de gamla har tjänat ut.

Av linje 1:s anhängare valde inte mindre än 69 procent alternativ b (8 procent valde ett extremalternativ med fler reaktorer än tolv) och så mycket som 35 procent av linje 2:s anhängare föredrog också detta alternativ. De flesta av linje 2:s anhängare eller 51 procent valde däremot alternativ a, d.v.s. anslöt sig till valsedelstexten. — Den officiella bilden av tre avvecklingsalternativ ter sig mot denna bakgrund som föga korrekt. Till sinnet föredrog linje 1:s anhängare inte alls någon entydig avvecklingslinje och en tredjedel av linje 2:s anhängare ville också hålla frågan öppen.

Det visar sig också att inte mindre än 51 procent av befolkningen var missnöjd med "utformningen" av förslagen i folkomröstningen och endast 31 procent var nöjd (Holmberg/Asp, sid. 541). Missnöjet gällde framförallt att man förelagts tre i stället för två alternativ. Det förefaller alltså som om taktikspelet kring folkomröstningen inte mötte positivt gensvar hos majoriteten av befolkningen.

Mer anmärkningsvärd är de intervjuades syn på själva folkomröstningen. Från början hade ju kärnkraftens utnyttjande varit en fråga för tekniker och experter och några få initierade politiker. Enligt Olof Palmes uttalande 1975 borde det inte förbli så, eftersom energifrågan berörde varje medborgare. När nu "varje med-

borgare” vid intervjuer i samband med folkomröstningen tillfrågades om det varit bättre att regering och riksdag beslutat om kärnkraften utan folkomröstning eller om det var bäst att ordna folkomröstning, svarade 53 procent ”bättre utan folkomröstning” mot 40 procent för ”bäst med folkomröstning” (Holmberg/Asp, sid. 541). Bland linje 3:s anhängare fanns det en klar majoritet för folkomröstning, bland de andra två linjernas anhängare en ännu kraftigare majoritet mot. Det förefaller alltså som en majoritet av svenska folket, även om man var berörd av energifrågan och under årens lopp sannolikt fått höra mer därom än kanske något annat folk, ändå föredrog att avgörandet träffades inom den representativa demokratins ram.

Opinionsbildning i obalans eller — vem älskar kärnkraften?

Vem älskar vattenkraften, vem älskar elektriciteten? Det rimliga svaret är: ingen, eller bara några få som har speciella skäl. Flertalet medborgare har inte haft behov av att engagera sig i vattenkraftens eller elektricitetens utbyggnad. Skulle vi berövas elektriciteten skulle det säkert bli ett starkt engagemang för dess bibehållande, men de flesta har fått tillgodogöra sig elektriciteten utan några särskilda insatser.

Dessutom är det ju så att det inte är energin eller elektriciteten som sådan som vi uppskattar — man kan ju få farliga elektriska stötar, om det vill sig illa — utan man gillar det som elektriciteten används för: belysning, värme, transport, produktion osv. Energi och energikällor är alltså inget som man uppskattar för deras egen skull utan som medel för något annat som är eftersträvänsvärt.

Detta enkla, närmast självklara förhållande skapar en speciell situation för opinionsbildningen kring energikällor. Om någon finner att en energikälla är olämplig av något speciellt skäl så finns det inget brett försvar, ingen given motopinion. Med undantag för det fåtal personer som genom studier eller yrkesverksamhet har haft skäl att bilda sig en genomtänkt uppfattning om energikällan i fråga så saknas från början försvarare.

Denna grundläggande obalans i opinionsbildningens förutsättningar mötte kärnkraften när motståndet oväntat satte in. Kärnkraftsmotståndarnas argument var direkt knutna till själva energi-

källan: kärnkraften var farlig, den skulle därför bort. De som uppträdde till kärnkraftens försvar bestred riskargumenten men talade väsentligen om de faror som hotade sysselsättning och välfärd, om det inte fanns tillgång till energi. Medan kärnkraftsmotståndarnas hela argumentation anknöt till den speciella energikällan, talade försvararna om något annat, om konsekvenserna av bristen på energi.

På detta vis uppstod en speciell typ av obalans i opinionsbildningen. Motståndarnas mål var entydigt, kärnkraftens avskaffande. Av dem som röstade för kärnkraftens användning torde de flesta inte haft någon särskild förkärlek för just denna energikälla: fanns det någon som var bättre med hänsyn till kostnader, miljö etc. skulle man gärna välja den, men i det rådande läget såg man inget bättre alternativ.

Denna attitydmässiga obalans tog sig också uttryck i en påtaglig skillnad i engagemang inom de olika lägren. Kärnkraftsmotståndarna samlade övertygade anhängare från alla möjliga delar av samhället. De mer luftiga idéerna om ett alternativt samhälle, långtgående energisparande, sol och vind rörde sig runt det centrala budskapet: kärnkraftens farlighet. På den andra sidan var man från början oförberedd inför denna anstormning. Först så småningom lyckades man få ut sin argumentation och mobilisera de stora organisatoriska resurser som främst socialdemokraterna och fackföreningsrörelsen hade.

För de politiker som tidigare haft ansvaret för energipolitiken måste utvecklingen under 1970-talets senare hälft upplevts som en oerhörd chock. Man var helt oförberedd på detta ifrågasättande, denna kritik som delvis kom inom de egna leden och från håll där man förut varit tyst. Inom socialdemokratin bedömdes läget tydligen så allvarligt att man inte nöjde sig med den närliggande argumentationen om kärnkraftens relativa fördelar i förhållande till andra energikällor utan tog till det allra tyngsta artilleriet: en snabb avveckling skulle hota hela välfärdssamhället. För centern däremot måste kärnkraften ha upplevts som en stor, oväntad och glad överraskning. Man lyckades snabbt samla leden kring den kärnkraftsnegativa linjen och många sympatisörer från andra partier strömmade till.

Slutligen finns det skäl att påpeka att obalansen i opinions-

bildningen kring kärnkraften också utgör ett grundläggande problem för de många opinionsundersökarna. Den närmast liggande och i ett flertal varianter ställda frågan, om de intervjuade är för eller emot kärnkraften, är lätt att besvara för kärnkraftsmotståndarna men inte lika enkel för dem som föredrar att kärnkraften utnyttjas. De behöver ju inte uppleva sig som "anhängare" utan endast som förordande det minst olämpliga under rådande förhållanden. En annan sak är att den långt utdragna debatten om kärnkraften hos många debattdeltagare sannolikt bidragit till att de småningom börjat uppfatta sig själva som anhängare av kärnkraften.

Sammanfattningsvis: obalansen i opinionsbildningen bestod i att det från början inte existerade något allmänt stöd för kärnkraften — lika lite som för vattenkraften — medan kärnkraftsmotståndarna vid mitten av 70-talet snabbt vann terräng. Kritiken riktades emot en bestämd energikälla medan försvarets argument var indirekta och gällde problem som skulle möta om denna källa inte fanns. Engagemanget var, framförallt från början, väsentligt större på motståndarsidan.

2. Nuläge: En förändrad opinion

Kring Tjernoby

Efter folkomröstningen 1980 följde en lång period då varken massmedier eller medborgare ägnade kärnkraftsfrågan något större intresse. Riksdagen beslöt kort efter omröstningen, utan någon egentlig debatt, att kärnkraften med hänsyn till reaktorernas beräknade livslängd skulle vara avvecklade till år 2010. Från moderat håll hävdades att någon tidsgräns icke borde fastställas.

Vid riksdagsvalen 1982 och 1985 hade kärnkraften försvunnit som valfråga. Intervjuundersökningar i samband med valen ger emellertid en bild av opinionsutvecklingen. Det genomgående draget är att sambandet mellan partisympati och inställning till kärnkraften försvagas. Detta samband hade varit utomordentligt starkt under folkomröstningskampanjen. Vid de båda efterföljande valen registreras en stegvis nedtrappning av detta samband. Det kan ses som en naturlig följd av att partierna inte längre var lika aktiva i sin propaganda: väljarna får fria tyglar.

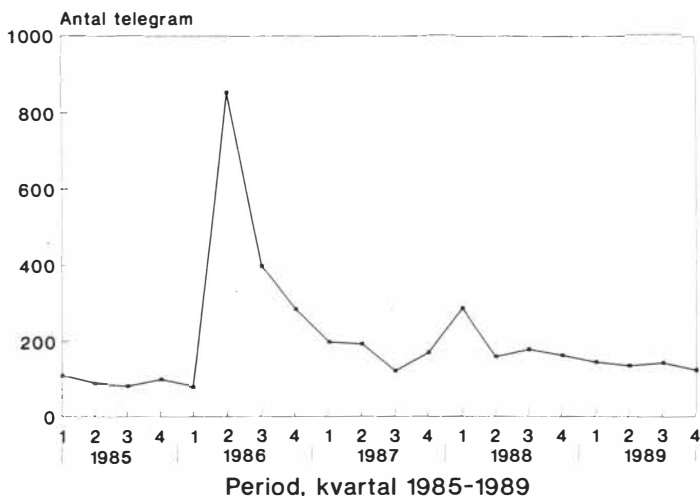
Vad själva åsiktsfördelningen i kärnkraftsfrågan beträffar ledde detta i första omgången, 1982, till att andelen kärnkraftsmotståndare åter påtagligt ökade. Fler förklarar sig nu vara mot kärnkraften som energikälla än förr (Holmberg/Asp 1984, sid. 415 ff): opinionsbalansen som 1980 varit +9 för kärnkraften minskar till —6. Förklaringen synes främst vara att partiloyaliteten spelat särskilt stor roll för linje 2:s anhängare vid folkomröstningen och att dessa lojalitetsband nu försvagats. Men redan vid 1985 års val har trenden vänt. Kärnkraftsanhängarna ökar åter något, huvudsakligen bland äldre män, och opinionsbalansen blir —1 (Holmberg/Gilliam 1987, sid. 269).

Den stora, helt dominerande händelsen på kärnkraftens område under denna tid var olyckan i Tjernoby: ett trettioital personer dödades som en direkt följd av olyckan, mer än hundratusen personer måste evakueras, oerhört stora landområden blev hälsofar-

liga genom radioaktiv beläggning och radioaktivt nedfall registrerades långt utanför Sovjets gränser, bland annat uppstod temporära och i vissa områden kvarstående problem även i Sverige.

I och med Tjernobylolyckan, som inträffade den 21 april 1986, skedde en markant ökning av mediernas bevakning av kärnkraften. Naturligt nog ägnades själva olyckan och dess återverkningar på Sverige en utomordentligt stor uppmärksamhet. Som *figur 1* illustrerar återgick inte rapporteringen till tidigare nivå efter det andra kvartalet 1986, då själva olyckan stod i centrum, utan bevakningen fortsatte, enligt medielogikens regler, att under lång tid framöver vara väsentligt större än förut (toppen för första kvartalet 1988 sammanhänger med några speciella händelser i utlandet). Underlaget för diagrammet utgörs av antalet TT-telegram i TT-Nyhetsbanken, dit TT levererar cirka 400—500 telegram per dag (det bör observeras att en och samma händelse kan förekomma i flera telegram även samma dag). Figuren torde i grova drag ge en riktig bild av förändringarna i kärnkraftsrapporteringen per kvartal: i genomsnitt ett telegram per dag före Tjernobyl och omkring två för de följande åren, med en något sjunkande tendens.

Figur 1 TT-telegram som berör kärnkraft



Olyckan fick snabbt och kraftigt genomslag i allmänhetens syn på kärnkraften. Ett flertal mätningar belyser detta. Vi väljer att redovisa en undersökning utförd av Örjan Hultåker (Skandinavisk Opinion) på uppdrag av Strålskyddsinstitutet och genomförd 13 juni—6 september 1986. De tillfrågade skulle bland annat ange när de ansåg att de svenska reaktorerna skulle vara stängda. Tre svarsalternativ erbjöds: 57 procent svarade före år 2010, 26 procent år 2010 och 17 procent att reaktorerna skulle vara kvar längre än till 2010.

Undersökningens resultat presenterades i Rapport den 9 november. Presentationen blev av särskilt intresse därför att miljöminister Birgitta Dahl var närvarande och kommenterade undersökningen. Reportern erinrade bland annat om att mera än hälften av befolkningen ville att man skulle stänga av kärnkraftsverken före år 2010 och att de som gjort undersökningen ansåg detta vara en attityd som skulle stå sig. Birgitta Dahl tillfrågades om hon trodde att det slutligen skulle bli den allmänna opinionen som avgör om vi skall snabbavveckla eller inte. Birgitta Dahl svarade:

Jag tror att de politiska partierna, som ju är de som skall fatta besluten. jag måste hoppas att man i de politiska partierna har såpass god kunskap om vad den allmänna opinionen vill att man kan fatta beslut som står i överensstämmelse med vad människor vill — de som inte har den förmågan kommer ju naturligtvis att sättas på plats i nästa val (utskrift av AB Pressurklipp)

Birgitta Dahl berörde i Rapport också de kommande partiöverläggningarna, då man skulle diskutera hur denna fråga skulle behandlas ”med sikte på att få ett besked, helst en bred uppgörelse, någon gång på vårvintern”.

Det intressanta med denna TV-sändning är att den ger en ganska klar indikation om att det just var den kraftiga opinionssvängningen som följde på Tjernobylolyckan — redovisad i Hultåkers undersökning och andra — som motiverade förslaget och senare riksdagsbeslutet om en förtida avveckling av två kärnkraftverk. Man bedömde det som angeläget att tillmötesgå det föreliggande opinionstrycket.

I själva verket synes det nu klart, att redan när detta Rapportinslag sändes hade opinionen börjat svänga tillbaka till läget före Tjernobyl. Vi och Sören Holmberg utförde två oberoende undersökningar av opinionen under oktober—november 1986 och båda pekar i den riktningen. När det gällde kärnkraftens framtid löd vår fråga i SCB:s så kallade Omnibus:

Fråga: Vilken är din personliga inställning till kärnkraftens utnyttjande i Sverige?	Procent
1. Kärnkraften bör avvecklas till år 2010 i enlighet med vad som tidigare beslutats.	33
2. Kärnkraften bör avvecklas snabbare än som förut beslutats.	34
3. Vi bör vara beredda att använda kärnkraften även efter år 2010.	33
	<u>100</u>

Det är alltså inte längre som i Hultåkers undersökning någon övervikt för snabbavvecklingsalternativet utan de svarande fördelar sig jämnt på de tre alternativen (formuleringen ”beredd att använda” i alternativ tre valdes med tanke på den tidigare berörda obalansen i opinionsbildningen).

Sören Holmbergs fråga innebar fem i stället för tre alternativa ställningstaganden till kärnkraftens framtid:

Fråga: Efter folkomröstningen 1980 beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?	Procent
1. Stoppa kärnkraften omedelbart.	15
2. Avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010.	26
3. Avveckla kärnkraften till år 2010.	27
4. Avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010.	16
5. Använd kärnkraften, avveckla den <i>inte</i>	13
Vet ej, vill ej svara	3
	<u>100</u>

Även i denna undersökning är det bara en minoritet som nu vill avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010. För att så långt möjligt jämföra de båda undersökningarna lägger man lämpligen ihop alternativen 1 och 2 samt 4 och 5 i Holmbergs undersökning och får på så vis tre alternativ. Holmberg registrerade en något större andel som vill snabbavveckla, 41 procent mot 34 procent hos oss medan i första hand alternativet avveckling till 2010 blir större hos oss. En bidragande förklaring skulle kunna vara alternativens ordningsföljd, där hos oss det första alternativet och hos Holmberg det andra, som följer efter det mer extrema första-alternativet tenderar att samla upp de obestämda. Skillnaderna är en erinran om frågeformuleringens betydelse och om att alla siffror av detta slag är förenade med en viss osäkerhet. I förhållande till mätningen sommaren 1986 visar båda undersökningarna på en kraftig opinionsförskjutning i samma riktning. Tjernobyleffekten blev kortvarig.

Det nya opinionsläget torde inte ha varit känt av dem som fattade beslut om den förtida avvecklingen av två kärnkraftverk.

Experter och medier

Vårt intresse för allmänhetens kärnkraftsattityd 1986 var en utlöpare av ett mer allmänt studium av hur de moderna massmedierna behandlar experter och spörsmål, där expertbedömning spelar en väsentlig roll. Kärnkraftsfrågan var ett speciellt lämpligt studieobjekt, eftersom vanliga människor saknar erfarenhet av strålningsrisker och andra problem förbundna med kärnkraftsproblematiken och alltså ytterst måste lita på experternas bedömning.

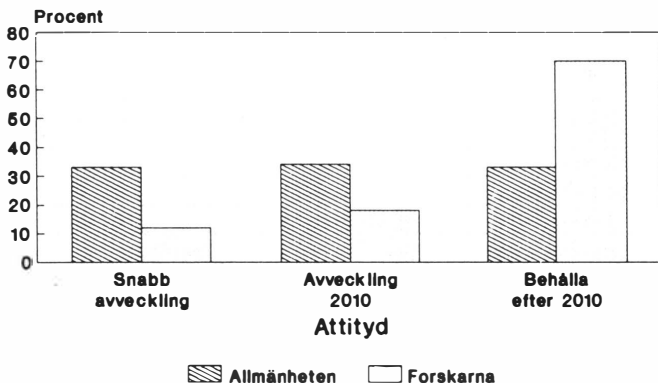
Vi sände därför vid samma tidpunkt som medborgarundersökningen ut en enkät till alla Sveriges professorer i samtliga naturvetenskapliga fakulteter samt tekniska högskolor/fakulteter (Westerståhl/Johansson 1987). Professorerna fick själva ange vilken relevans de ansåg att det egna forskningsområdet hade för kärnkraften och dess utnyttjande samt besvara ett antal frågor om kärnkraften. Det visade sig att skillnaderna mellan olika universitet, högskolor och fakulteter samt mellan olika grupper av ämnesföreträdare i flertalet fall var så begränsade, att det var möjligt att redovisa en generell inställning från forskarsamhällets sida. Svaren på den fråga som också allmänheten fått om kärnkraftens ut-

nyttjande framgår av *figur 2 A*, där som jämförelse även allmänhetens attityd lagts in.

Som synes får hos forskarna tanken på att utnyttja kärnkraften även efter 2010 ett överväldigande stöd, 7 av 10 väljer detta alternativ. Skillnaden i förhållande till allmänheten är påtaglig. Samtidigt framgår av enkäten till allmänheten att befolkningen överlag har ojämförligt mycket större förtroende för naturvetenskapsmän och tekniker än för några andra, när det gäller information om energi- och kärnkraftsfrågor.

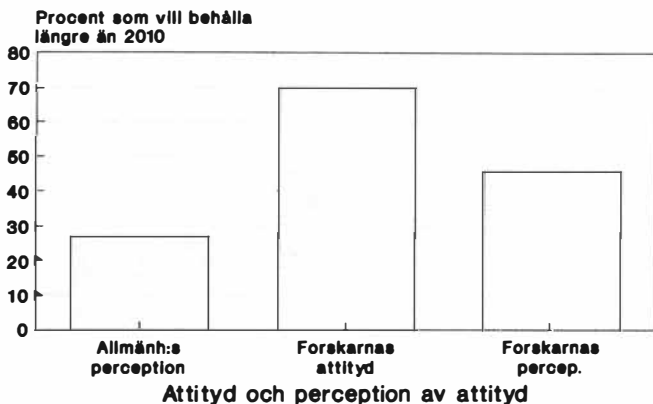
Nästa fråga blir då om allmänheten känner till forskarnas syn på kärnkraften. I *figur 2 B* belyses allmänhetens föreställning om hur stor andel av forskarna som är för att kärnkraften behålls efter år 2010. Samtidigt redovisas vad forskarna tror om sina kollegors inställning till kärnkraften, med uppdelning på alla tre alternativen. Endast drygt en fjärdedel av allmänheten har en någorlunda riktig uppfattning — svarar att flertalet eller nästan alla är för fortsatt utnyttjande — medan de övriga tror att forskarna är jämt delade eller att flertalet eller nästan alla är mot. Men även forskarna själva är dåligt orienterade om sina kollegors syn. De underskattar påtagligt stödet för kärnkraften.

Figur 2a Allmänhetens och forskarnas syn på kärnkraftens utnyttjande



Källa: Weisterstahl, J., Johansson, F.,
Svensk kärnkraft efter Tjernobyl
(SNS 1987)

**Figur 2b Perceptioner av forskarnas
attityd till utnyttjandet**



Källa: Westerståhl, J., Johansson, F.,
Svensk kärnkraft efter Tjernoby!
(SNS 1987)

Hur skall man förklara att allmänheten, men också i mindre grad forskarna själva, har en felaktig syn på forskarnas syn på kärnkraften? Det finns knappast mer än en förklaring: massmediernas rapportering om forskningsopinionen måste vara felaktig. Någon annan information har inte allmänheten och tydligen är kärnkraften inte en fråga där generella ställningstaganden förekommit inom fakulteter och sektioner; även forskarna tycks i hög grad få lita på medierna. Det måste sägas vara anmärkningsvärt att det skall behövas en enkät, tillkommen på enskilt initiativ, för att forskarnas bedömning av kärnkraftens användning skall bli översiktligt klarlagd.

Vad vet vi då om hur forskaropinionen skildrats i massmedierna? Någon fullständig genomgång av mediedebatten från denna synpunkt saknas. Kent Asp har emellertid studerat den oerhört omfattande informations- och propagandakampanjen före folkomröstningen. Han visar att i tidningarna och i SR:s kanaler motståndare och försvarare av kärnkraften bland de experter som yttrade sig var jämnt delade (Holmberg/Asp 1984, sid. 140). Medierna speglade alltså inte forskarsamhällets syn. I en amerikansk

undersökning (Lichter et al 1986, sid. 217) hävdas att när medierna i kärnkraftsfrågan använder expertopinion speglar resultatet mer journalisternas åsikter än experternas. Vid en undersökning av svensk press under de sju veckor som följde närmast efter Tjernobylyolucky kunde vi för det första konstatera, att kärnkraftskritiska forskaruttalanden generellt dominerar. För det andra visade det sig att om man uppdelade de undersökta tidningarna i två likstora grupper — sådana som innehöll mest respektive minst allmänt kärnkraftskritiskt nyhetsmaterial — blir opinionsbalansen för forskarna (andelen positiva minskat med andelen negativa uttalanden) —1 i den minst kärnkraftskritiska gruppen och —43 i den mest kärnkraftskritiska gruppen. Resultatet tycks alltså ge ett allmänt stöd för antagandet att redaktionens allmänna inställning till kärnkraften också påverkar valet av de forskare som får komma till tals.

Enligt Asps inträngande undersökningar av folkomröstningsdebatten finns det skäl att tro att en kärnkraftskritisk ståndpunkt dominerar bland journalisterna. Två resultat pekar i den riktningen. När han indelar nyhetsmaterialet i sådant som produceras av de olika linjernas företrädare ("aktörsbestämt" material) och övrigt material ("mediebestämt") framträder som en tydlig tendens att det mediebestämda materialet är mer kärnkraftskritiskt. Slutsatsen blir att ju friare medierna är i sitt val av nyheter desto mer kärnkraftskritiskt blir resultatet. — Från journalistiskt håll skulle man möjligen här invända att negativt nyhetsmaterial generellt prioriteras: man rapporterar inte om när kärnkraften fungerar, bara när det är problem.

Denna förklaring till mediernas beteende har mindre bärkraft gentemot Asps andra resultat. Där visar han att mediernas rapportering om olyckor och incidenter vid kärnkraftverk påtagligt stiger inför valet 1979 och inför folkomröstningen och att de rapporterade händelserna delvis är sådana som inträffat tidigare och där en aktiv journalistisk insats ligger bakom.

Enligt vår uppfattning är Kent Asps argumentation övertygande. Det har emellertid varit en brist att man hitills har fått nöja sig med den indirekta slutsatsen om journalisternas attityd till kärnkraften, då några studier av journalisternas uppfattning på denna punkt inte funnits tillgängliga. Genom en enkät till journalistför-

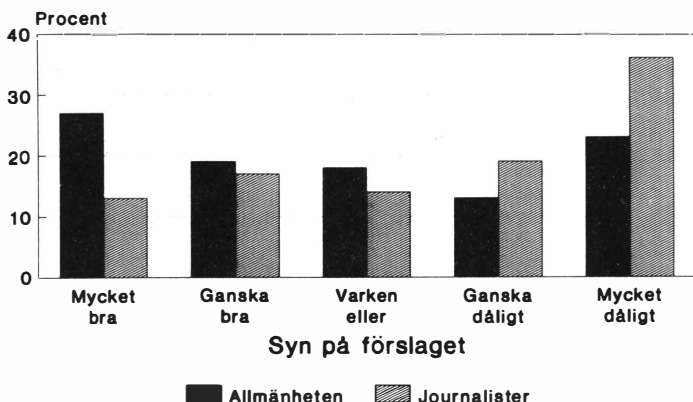
bundets medlemmar från hösten 1989 föreligger nu viss information på denna punkt. Man kan visserligen hävda att enkäten mäter åsiktsläget 1989 och inte tidigare. Det finns dock ingen anledning att tro att journalisterna nu har ändrat sig på så vis att de blivit mer kärnkraftskritiska.

I den mycket omfattande enkäten (Avd för masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet), besvarad av cirka 850 journalister, ingick bland annat en fråga om man ansåg att det var ett bra eller dåligt förslag att behålla kärnkraften efter år 2010. Journalisternas svar kan jämföras med en ungefär samtidig enkät till allmänheten (SOM 1989).

I *figur 3* återges resultatet av en sådan jämförelse. Som synes är journalisterna genomgående mindre positiva och mer kritiska mot förslaget att behålla kärnkraften efter år 2010 än allmänheten. Särskilt när det gäller de extrema alternativen "mycket bra" resp. "mycket dåligt" är skillnaden markant.

Går man vidare och delar upp de svarande journalisterna på olika kategorier visar det sig till exempel att till de mest kritiska mot kärnkraften hör de som gått på journalisthögskola liksom de som

**Figur 3 Behålla kärnkraften efter 2010-
Bra eller dåligt förslag.**



Källor: Allmänh., SOM-enkät hösten 1989
Journalister-enkätundersökning hösten
1989 från Masskommunik./Statev. Inst.

arbetar på riksradien, vilka härvid ganska klart skiljer sig från medarbetarna på televisionen. Till de minst kärnkraftskritiska grupperna hör journalister som arbetar med sport, familj och nöje samt journalister i arbetsledande ställning. Bland dem som svarar för ledare och kommentarer finns till och med en svag övervikt för dem som vill utnyttja kärnkraften efter år 2010.

Den övervägande attityden till kärnkraftens fortsatta utnyttjande som journalisterna uppvisar är knappast oväntad. Av en annan samtidig journalistenkät (Petersson/Carlberg 1990) framgår exempelvis att 22 procent av journalisterna sympatiserar med vpk, 12 procent med miljöpartiet och bara 13 procent med moderaterna. Detta bör ge utslag i kärnkraftsattityden.

Det redovisade resultatet från journalistenkäten kompletterar de tidigare resonemangen. Det är naturligt att tänka sig att en kärnkraftskritisk inställning ökar benägenheten att tro på negativa nyheter om kärnkraften och ökar förtroendet för sådana experter som delar den egna åsikten. Detta förefaller vara en rimlig förklaring till att medierna har underlåtit att ge en rättvisande bild av experternas syn på kärnkraften, de experter som allmänheten säger sig ha så stort förtroende för.

Utvecklingen efter 1986

Vad har hänt med inställningen till kärnkraftens utnyttjande efter 1986? Vår intervjufråga har upprepats en gång, i en av Sten Johansson på uppdrag av Vattenfall genomförd undersökning i maj—juni 1988, alltså ungefär ett och ett halvt år senare. En påtaglig förändring hade inträtt. Nu hade de som önskade snabbavveckling minskat till 24 procent, de som ville avveckla till 2010 hade minskat till 30 procent och de som förklarade sig beredda att använda kärnkraften även efter 2010 hade ökat till 46 procent. I den förra undersökningen hade ju de tre alternativen haft lika många anhängare vardera.

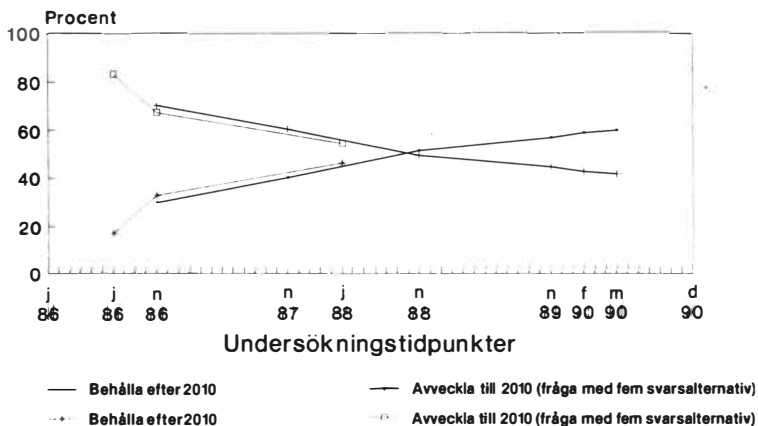
Utöver denna finns det en serie mätningar ända fram till maj 1990, grundade på Sören Holmbergs frågeformulering. Ett flertal av dessa har Holmberg genomfört själv både i enkätform och som undersökningar genom besöksintervjuer och dessutom har Sifo på KSU:s uppdrag provat samma fråga vid tre tillfällen 1989—1990.

Hur attityden till kärnkraftens utnyttjande har utvecklats redo-

visas översiktligt i *figur 4*. Här är båda mätserierna medtagna. Den ena är baserad på den treställiga frågan (sid 21) med tre mät-punkter, den första från sommaren 1986 (Hultåker). Den andra är baserad på den femställiga frågan (sid 21) med sju mätpunkter, de första tre från Holmbergs undersökningar, de tre sista från 1989 och 1990 är baserade på Sifos mätningar. Vidare har svaren på båda mätserierna sammanförts i två grupper: de som vill behålla kärnkraften efter 2010 och de som vill avveckla kärnkraften till 2010 eller tidigare. De som saknar åsikt är ej medräknade.

På sommaren 1986 dominerade avvecklingsanhängarna totalt: det var mindre än 20 procent som ville behålla kärnkraften efter 2010. En snabb ändring skedde fram till november 1986, men fortfarande var det inte mer än cirka 30 procent som ville behålla kärnkraften efter 2010. Ett år senare hade deras antal ökat till 40 procent och i november 1988 hade de två kurvorna mötts och båda linjerna blivit ungefär likstora. Under 1989 och början av 1990 har utvecklingen fortsatt. De som vill behålla kärnkraften efter 2010 har blivit klart fler än de som vill avveckla senast till denna tidpunkt.

Figur 4 Attityd till utnyttjande av kärnkraft. Förändring 1986-1990



Källor: Holmberg (1989), Hultåker (1986), Johansson (1988) och opinionsundersökningen av SCB 1986, SIFO nov 1989, feb 1990, maj 1990.

Trenden i utvecklingen är alldeles otvetydig och densamma i båda mätserierna så långt de följs åt. De senaste mätningarna tyder på en viss utplaning i förändringstakten. En sådan måste man också rimligen räkna med. Om den nuvarande trenden skulle stå sig kommer det före sekelskiftet inte att finnas några som vill avveckla kärnkraften till år 2010. Det skulle betyda att även de mest övertygade kärnkraftsmotståndarna mangrant skulle ha övergivit denna linje, vilket inte förefaller särskilt troligt.

De båda frågeserierna som ligger bakom figur 4 mäter alltså inställningen till de svenska kärnkraftverkens praktiska utnyttjande. Hur skall vi förfara med kärnkraftverken, skall vi stänga av dem och i så fall när? Det är då det gäller inställningen till denna hantering av den svenska kärnkraften som en tydlig åsiktsförskjutning ägt rum. Allt fler och numera en majoritet rekommenderar ett utnyttjande av kärnkraften även efter 2010, d.v.s. efter den tid som riksdagen angivit som slutpunkt.

Ställer man däremot i intervjuundersökningar den principiella frågan om man är anhängare av kärnkraften eller inte eller om man är för eller mot finns icke en lika tydlig trend. Här svänger värdena upp och ner kring 50 %-nivån sedan folkomröstningen. En förklaring till detta förhållande som Holmberg anför är att uttrycket att vara "för" kärnkraften har haft olika innebörd vid olika tidpunkter (Holmberg 1989, sid. 67). Man kan också anknyta till vårt tidigare resonemang om obalansen i kärnkraftsopinionen. Att vara "för" kärnkraftens utnyttjande i valet mellan olika handlingsalternativ är inte liktydigt med att vara principiell anhängare av kärnkraften.

Den stora åsiktsförändringen gäller alltså det praktiska handlandet i förhållande till kärnkraften.

Åsiktsprofiler och förändring

När folkomröstningen i kärnkraftsfrågan ägde rum var partisympati den faktor som hade det starkaste sambandet med linjevalet. Då var det 76 procent av samtliga röstande som valde linje i samklang med sitt parti (Holmberg/Asp 1984). Sedan dess har sambandet mellan parti och ståndpunkt till kärnkraftsfrågans utnyttjande försvagats. Enligt en mätning från 1987 (PSU, Holmberg)

var motsvarande siffra då bara 49 procent och nu 1989/90 har den gått ned till 42 procent.¹

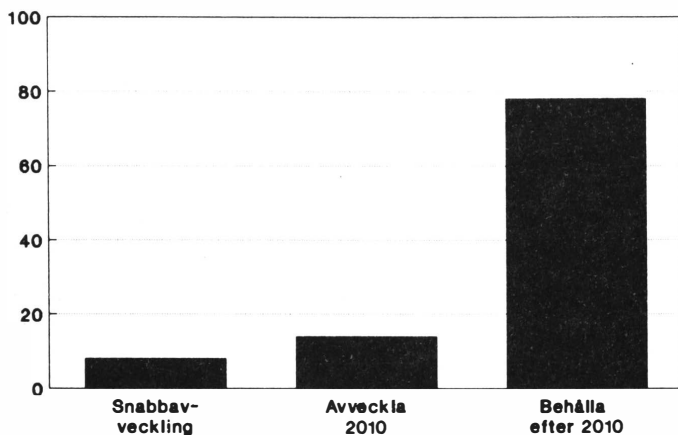
Fortfarande föreligger dock markerade partiskillnader. Hur de olika partiprofilerna ser ut framgår tydligt av *figur 5, a—h*, som bygger på SIFO-undersökningar 1989/90 och där svaren för den femställiga frågan sammanslagits till tre alternativ. Den totala attitydfördelningen anges i 5 h. Den trappa upp från vänsteralternativet snabbavveckla till högeralternativet behålla efter 2010 återfinns i de fyra större partierna. I samtliga partier utom miljöpartiet är också ”behålla”-alternativet det relativt största. Det är ett märkligt resultat, egentligen för alla partier utom moderaterna, men framförallt för centern och vpk. Antagligen finns det här många personer som på en gång uppfattar sig som principiella kärnkraftsmotståndare men samtidigt är beredda att förorda kärnkraftens fortsatta utnyttjande.

Absolut störst, det vill säga större än de båda andra alternativen tillsammans, är ”behålla”-alternativet inom moderaterna, folkpartiet och socialdemokraterna. Det är egentligen bara miljöpartiets profil som klart avviker från de övrigas. Där är snabbavvecklingsalternativet både absolut och relativt störst, även om de drygt 30 procent som vill behålla kärnkraften längre än år 2010 står långt från partilinjen.

Det starkt ökade stödet för att behålla kärnkraften efter 2010 har lett till att inom alla partier denna andel har ökat. *Figur 6* visar denna andelsökning, det vill säga hur stor andel av partiets sympatisörer som 1986 förordade detta alternativ (den mörka delen av stapeln) och hur stor andel som tillkommit fram till 1989/90 (den övre ljusa delen av stapeln). Här blir det skenbart paradoxala resultatet, att för de partier som från början hade en särskilt låg andel som ville behålla kärnkraften efter 2010 blir andelen nytillkomna anhängare av den linjen särskilt stor. För centerpartiet blir denna ökning alldeles särskilt markant men även för vpk, miljöpartiet och KDS är det fråga om mer än en fördubbling. Minst blir

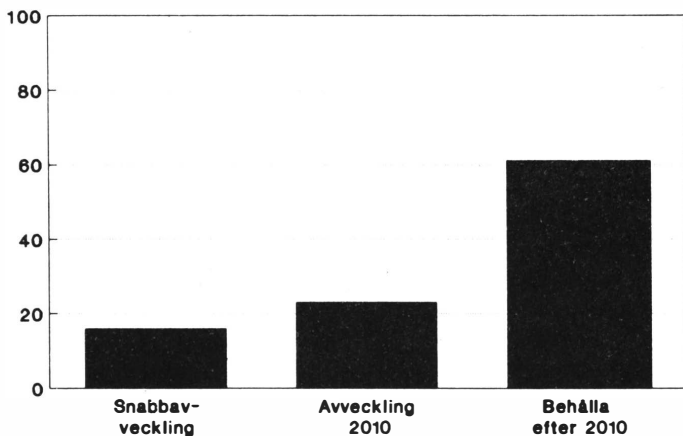
1. Vid denna bedömning slås femalternativfrågan samman till tre med centern, vpk, KDS och miljöpartiet som förordande snabbare avveckling än 2010, socialdemokraterna och folkpartiet som förordande avveckling till 2010 och moderaterna som förordande behållande efter 2010.

**Figur 5a Mod. samlingspartiet.
Attitydfördelning**



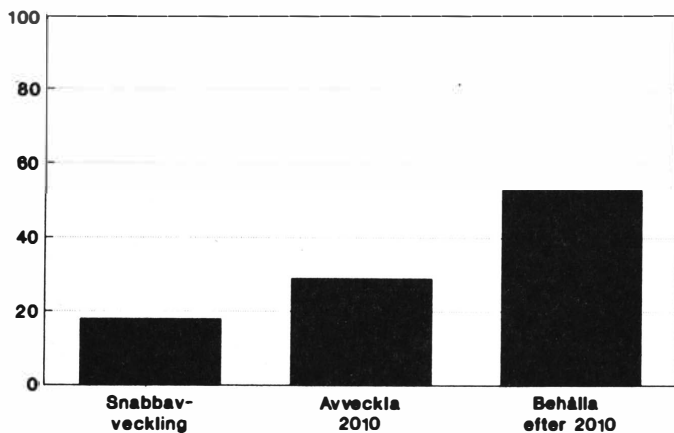
SIFO nov 1989 och feb 1990

**Figur 5b Folkpartiet
Attitydfördelning**



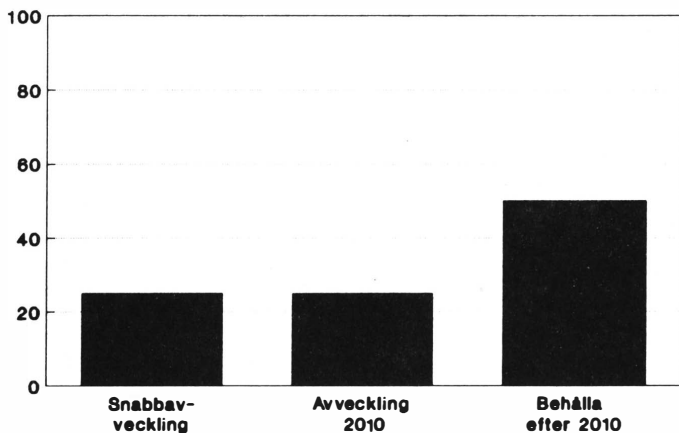
SIFO nov 1989 och feb 1990

**Figur 5c Socialdemokraterna
Attitydfördelning**



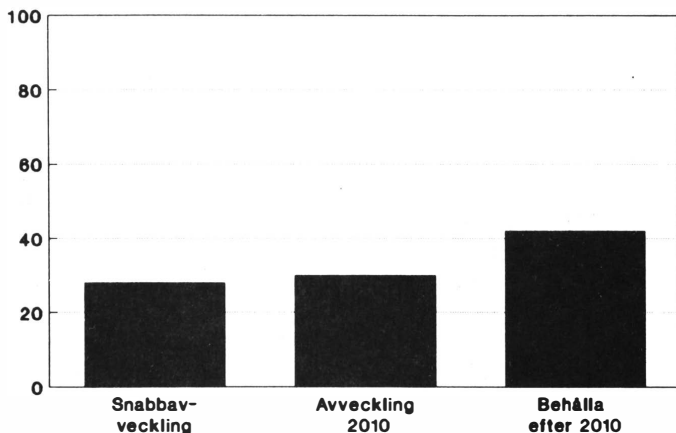
SIFO nov 1989 och feb 1990

**Figur 5d KDS
Attitydfördelning**



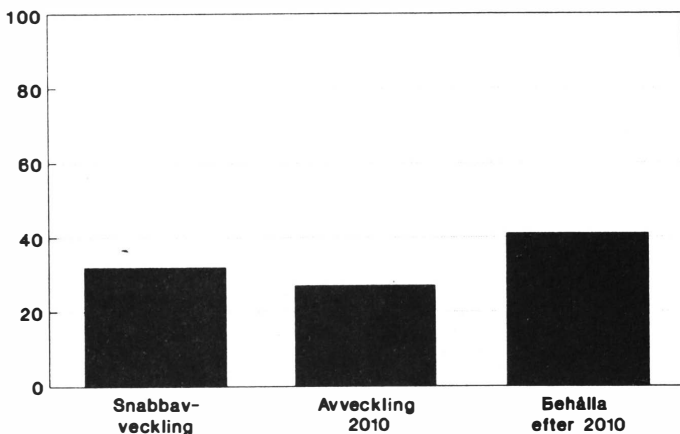
SIFO nov 1989 och feb 1990

Figur 5e Centerpartiet
Attitydfördelning



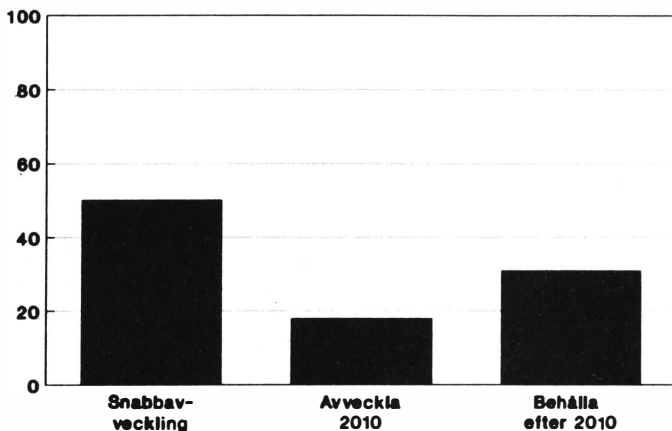
SIFO nov 1989 och feb 1990

Figur 5f Vpk
Attitydfördelning



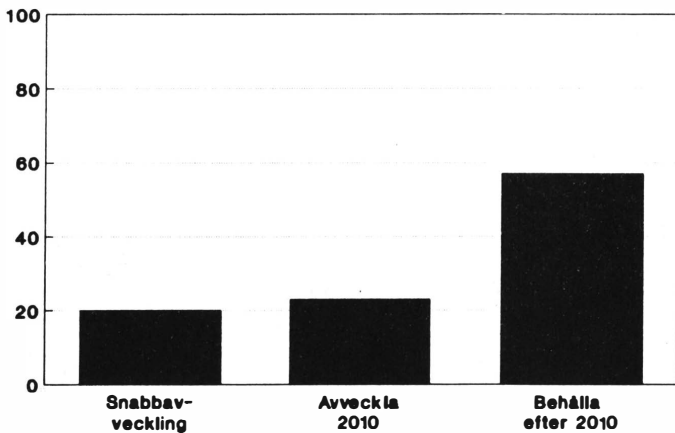
SIFO nov 1989 och feb 1990

Figur 5g Miljöpartiet.
Attitydfördelning



SIFO nov 1989 och feb 1990

Figur 5h Totalt
Attitydfördelning

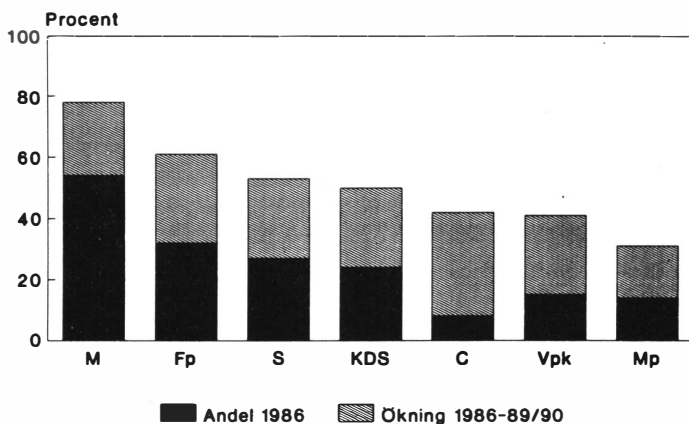


SIFO nov 1989 och feb 1990

den relativa ökningen för moderaterna, som redan 1986 hade en stor andel sympatisörer som gav sitt stöd till denna linje. Som ett resultat av hela denna utveckling har skillnaderna mellan de olika partierna kommit att utjämnas. Skeendet kan också tolkas så att det här är fråga om en allmän, icke partipolitiskt inspirerad åsiktsförändring.

Det finns också skäl att granska hur det ökade stödet för att behålla kärnkraften efter 2010 fördelar sig på kön, ålder och utbildning. Alla undersökningar har visat att kvinnor är väsentligt mer negativa till kärnkraften än män. Så är det fortfarande. Om man granskar de två första staplarna i *figur 7*, där den undre delen markerar andelen som 1986 ville behålla kärnkraften efter 2010 och den övre andelen som tillkommit fram till 1989/90, kan man konstatera att en markerad skillnad mellan könen fortfarande består, att den totala andelen kvinnor med denna uppfattning närmar sig 50 procent samt att avståndet mellan män och kvinnor blivit något mindre. Det är alltså inte bara så att andelen kvinnor som vill behålla kärnkraften kraftigt ökat utan denna ökning har också inneburit en viss utjämning mellan mäns och kvinnors ståndpunkt.

Figur 6 Ökning av andel som vill behålla kärnkraften efter 2010 efter parti.



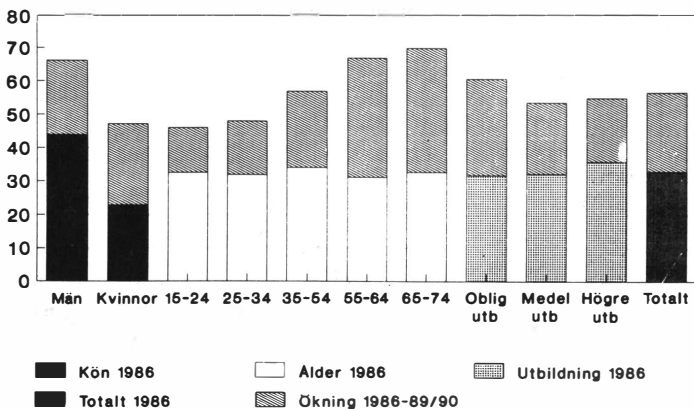
Källor: Opinionsmätningar SOM nov 1986,
SIFO nov 1989 och feb 1990.

Männens anslutning till åsikten att kärnkraften skall behållas efter 2010 är nu på väg upp mot 70 procent. Åsiktsfördelningen närmar sig alltså den som forskarna företräder.

Vad ålder beträffar redovisar Holmberg från folkomröstningen en svagt u-formad kurva för kärnkraftsmotståndet. Detta var starkare bland yngre och äldre men svagare bland medelålders personer. I fråga om andelen som ville bibehålla kärnkraften efter 2010 var det 1986 praktiskt taget ingen skillnad mellan de fem redovisade åldersgrupperna. Fram till 1989/90 har i alla åldersgrupper den andel ökat som vill behålla kärnkraften efter 2010, men ökningen har varit mer än dubbelt så stark i de två äldsta grupperna, 55—74 år som i de två yngsta, 16—34 år. Någon näraliggande förklaring till denna relativa förskjutning har vi ej. Man kan erinra om att redan när den första ökningen av stödet för kärnkraften noterades vid 1985 års val, efter nedgången 1982, var det de äldre männen som främst hade ändrat sig. Att ändringar skall komma ovanifrån i åldershierarkin stämmer knappast med vanliga föreställningar.

Om inställningen till kärnkraftens fortsatta utnyttjande efter 2010 inom olika utbildningsgrupper är inte mycket att säga. Skill-

Figur 7 Ökning av andel som vill behålla kärnkraft efter 2010. Kön, ålder utbild.



Källor: Opinionsmätningar SCB nov 1986, SIFO nov 1989 och feb 1990.

naderna är små. De var nästan obefintliga 1986 och en påtaglig ökning har därefter skett inom alla grupper, dock starkast bland dem med endast obligatorisk utbildning. Detta kan spegla utvecklingen inom åldersgrupperna, eftersom andelen personer med enbart obligatorisk skolutbildning är större bland de äldre.

Den aktuella åsiktsförskjutningen, när det gäller kärnkraftens framtid, innebär en dramatisk förändring i förhållande till läget tio år tidigare, vid folkomröstningen. Sten Johansson ställde i sin undersökning 1988 också en retrospektiv fråga angående vilken linje vederbörande röstat på vid folkomröstningen. Eftersom så mycket som 28 procent härvid inte kom ihåg hur de röstat, är det givet att resultatet måste tolkas med stor försiktighet. Att över 80 procent av linje 1:s anhängare nu stöder tanken på att utnyttja kärnkraften efter 2010 är föga märkligt, eftersom redan vid folkomröstningen en majoritet av dem var emot att ett slutdatum skulle anges. Av linje 2:s anhängare är det bara 30 procent som håller fast vid avveckling till 2010, medan mer än dubbelt så många förordar fortsatt utnyttjande. De trogna snabbavvecklarna bland linje 3:s anhängare utgör drygt 40 procent. Återstående delar sig någorlunda jämnt mellan att avveckla till 2010 och behålla längre. Åsiktsförändringarna inom de gamla folkomröstninglinjerna 2 och 3 kan synas nästan osannolikt stora, men någonstans måste ju det kraftigt ökade stödet för fortsatt utnyttjande av kärnkraften efter 2010 komma ifrån.

Den opinionsförändring som har konstaterats och belysts på olika sätt i detta avsnitt förefaller klar och obestridlig. Det finns lika lite här som i andra sammanhang skäl att fästa avseende vid enstaka, mindre förskjutningar i åsiktsfördelningen upp eller ned. Vad man kan fästa tilltro till är den långsiktiga trenden i opinionsutvecklingen efter Tjernobyl. Den är entydig.

Givetvis kan trenden brytas av inträffade händelser. Skulle riksdagen besluta om förtida avveckling av två kärnkraftverk, ter det sig sannolikt att som en följd av beslutet stödet för avveckling till 2010 eller tidigare får ett visst tillskott av röster främst från de mer obestämnda. När sedan problemen med avvecklingen aktualiseras, förefaller det sannolikt att en opinionsströmning i motsatt riktning inleds.

3. Förklaringar

Varpå beror den konstaterade åsiktsförändringen, hur skall man förklara att svensken i allmänhet blivit så mycket mer positiv till kärnkraftens fortsatta utnyttjande?

En första och närliggande förklaring är att det skett ett slags *tillvänjning till kärnkraften*. När debatten uppstod i början på 1970-talet hade svenskarna ingen erfarenhet av elproduktion i kärnkraftverk. Debatten var i den meningen teoretisk eller hypotetisk. Nu har svenska kärnkraftverk varit i kommersiell drift i snart 20 år och några allvarliga olyckstillbud har inte förekommit. De driftsstörningar som inträffat har kunnat avhjälpas. De allra flesta svenskar, med undantag endast för de allra mest övertygade kärnkraftsmotståndarna, säger sig också ha förtroende för de svenska kärnkraftverken (Sifo 1990).

Inför folkomröstningen spelade risken för olyckor under kärnkraftverkens drift en central roll i argumentationen mot kärnkraften. Trots en minutiös bevakning av allt som händer vid kärnkraftverken har detta scenario hittills inte fått något stöd. För varje år som går utan några större problem kan man förvänta att denna tillvänjning till eller avdramatisering av kärnkraften fortsätter.

En andra förklaring till opinionsförändringen tycks, paradoxalt nog, *Tjernobylolyckan* ha blivit på sikt. Omedelbart fick denna utomordentligt allvarliga olycka en, även för synen på svensk kärnkraft, kraftigt negativ effekt. Som förut berörts torde intrycket på opinionen av den första chocken efter Tjernobyl ha påverkat ledande svenska beslutsfattare. Förslaget om förtida avveckling av två kärnkraftverk avsåg att tillmötesgå denna opinion. Redan ett halvt år efter olyckan hade emellertid opinionsläget i stort sett återgått till det tidigare och sedan har stödet för den svenska kärnkraftens utnyttjande kontinuerligt vuxit. Hur skall detta förklaras?

Har svenska folket glömt Tjernobyl? Med all säkerhet inte. Där-
emot är det troligt, med hänsyn till åsiktsutvecklingen, att två

väsentliga erfarenheter utkristalliserades. Den ena var att de svenska kärnkraftverken bedömdes som säkrare än åtskilliga utländska, en lång serie av intervjufrågor bekräftar detta. Den andra var att de utländska kärnkraftverken kunde utgöra ett stort hot mot oss. Den konklusion, som förespråkarna av svensk kärnkraft har haft nytta av blir då: varför stänga av de säkra svenska kärnkraftverken, när de farliga finns kvar?

Spekulationsvis kan man naturligtvis undra över hur själva Tjernobylyolyckans omfattning, sådan den så småningom angivits, har uppfattats. I sig fyller den alla rimliga anspråk på en utomordentligt allvarlig olycka. Helt uteslutet är det dock inte, med tanke på att så många tidigare kärnkraftsmotståndare senare ändrat mening, att åtskilliga trots allt upplevde denna synnerligen svåra härdsmläta som mindre domedagsbetonad än man i förväg trott. — Ett sådant antagande blir dock inte mer än spekulationer.

Den väsentliga Tjernobylerfarenheten torde vara jämförelsen av säkerheten mellan svenska och utländska kärnkraftverk samt risken för olyckor i utländska verk. Dessa erfarenheter torde ha påverkat bedömningen av den svenska kärnkraften. Sifo ställde i februari 1990 också följande fråga: Med de erfarenheter vi har idag, tycker Du att det var bra eller dåligt att vi satsade på kärnkraften? Av de svarande ansåg 62 procent att det var bra, 22 procent att det var dåligt och 16 procent hade ingen åsikt. Omedelbart efter Tjernobyl hade 36 procent svarat "bra" mot 47 procent "dåligt".

Under den senare tidens debatt har det ibland hävdats, att en ny Tjernobylyolycka ofelbart skulle leda till att den svenska kärnkraften snabbt avvecklas. Effekten av en sådan tänkt ny svår olycka utomlands beror rimligen på dess omfattning och följder. Men som ovanstående resonemang visar, är följderna för den svenska bedömningen knappast så entydiga som man i förstone kan vara benägen att tro.

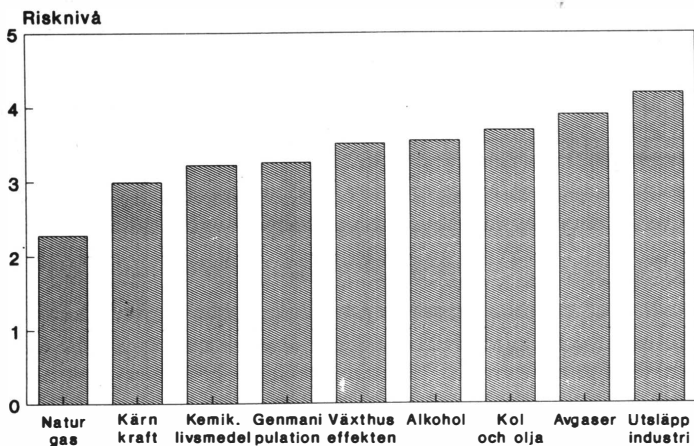
En tredje förklaring som är ganska uppenbar för var och en som följer med i den aktuella debatten, är att kärnkraften som riskfaktor fått *konkurrens*. Vad som utmärkte 1970-talets diskussion var den starka koncentrationen på kärnkraftsfrågan. Det var dess risker och problem som behandlades, medan andra faromoment förbundna med den moderna samhällsutvecklingen inte aktualise-

rades. Även de som försvarade kärnkraften bidrog till denna inriktning av debatten genom att starkare betona kärnkraftens betydelse för välfärden än problemen med andra energikällor. Nu har riskperspektivet kraftigt vidgats. När man i intervjufrågor aktualiserar olika risker, visar det sig att riskerna med kärnkraften kommer långt ned på skalan. I vår undersökning (*figur 8*) blir kärnkraften nr 7 av 8, med endast användning av gas för energiproduktion som mindre riskabel. Man kan diskutera i vilken mån alla dessa riskfaktorer är jämförbara. Flera gäller emellertid energiproduktion och flera har samma karaktär som kärnkraftsriskerna, nämligen att gälla något som alla eller de flesta människor saknar direkt erfarenhet av.

Det väsentliga är alltså att kärnkraften inte längre är en "solitär", för att använda Sören Holmbergs uttryck. Den innebär numera en risk som konkurrerar med andra. Det är inte bara att säga ja eller nej utan det blir fråga om en avvägning. I det läget blir det naturligt att experternas bedömning åter får en viktigare roll.

En fjärde tänkbar förklaring till den mer positiva synen på kärnkraftens utnyttjande är att *kostnaderna och problemen med*

Figur 8 Bedömning av risker. Användning av kärnkraft relaterat till andra risker



Källor: SIFO nov 1989 och feb 1990

en avveckling har börjat aktualiseras och preciseras. Vid folkomröstningen var det tal om arbetslöshet och hot mot välståndet i största allmänhet. Nu har genom de många konsekvensutredningarna problemen blivit mer konkreta. Vissa industrier på vissa orter ligger särskilt illa till. Opposition har mött förslag om att uppföra nya energianläggningar. Elprishöjningarna har börjat. Undersökningar visar att allmänheten är medveten om dessa konsekvenser.

Mellan dem som vill snabbavveckla och dem som förordar avveckling till 2010 tycks praktiskt taget inte finnas någon skillnad i bedömningen av dessa problems storlek. Däremot uppfattar de som förordar fortsatt utnyttjande av kärnkraften problemen med en avveckling som väsentligt allvarigare.

Dessa problem med kärnkraftens avveckling har alltså börjat ta gestalt. Men fortfarande är det endast fråga om ett förberedande skede. Hur den fortsatta utvecklingen kommer att upplevas vet vi inte mycket om. Skulle exempelvis någon av de närmaste vintrarna under 1990-talets första del bli ordentligt kall så att elransonering blir aktuell, kan man undra över hur förslag om att stänga av elproducerande kärnkraftverk kommer att bedömas. Under alla förhållanden kan man utgå från som säkert att, om en förtida kärnkraftsavveckling beslutas, problemen med avvecklingen kommer att upplevas allt tydligare under de närmaste åren och att motståndarna mot avvecklingen inte kommer att försumma något tillfälle att påminna om dessa problem.

4. Framtiden

Kärnkraftens framtid i Sverige är — alldeles bortsett från det speciella spørsmålet om en förtida avveckling av två reaktorer — en öppen fråga. Riksdagen och myndigheterna talar utan att sväva på målet om avveckling till 2010. Bland människor i allmänhet är det få som tror på en avveckling, även bland kärnkraftens mest övertygade motståndare. Enligt Sifo-mätningen i februari 1990 är det hela 81 procent som tror att kärnkraften kommer att finnas kvar efter 2010 mot 12 procent som tror att den kommer att vara avvecklad; 7 procent är tveksamma eller vet inte. — Vad framtiden kommer att innebära vet ingen med säkerhet. Vi vill endast göra några kommentarer om utvecklingstendenser som tycks oss sannolika.

En första kommentar gäller folkomröstningens bindande kraft och har något av samma egenskap som barnets utrop i Kejsarens nya kläder. Det politiska etablissemangen tycks således vara förhindrat att säga det självklara, nämligen att vid sekelskiftet då avvecklingen i stor skala enligt planerna måste inledas, då har rimligen 1980 års folkomröstning väsentligen karaktären av en historisk tilldragelse. Tanken att en riksdagsmajoritet skulle känna sig psykologiskt bunden av att genomföra ett tjugo år gammalt folkomröstningsbeslut, ter sig för en utomstående betraktare som absurd. Tydligt får detta ännu inte sägas av politiker, eftersom det då skulle kunna tolkas så att man går ifrån sina löften i folkomröstningen.

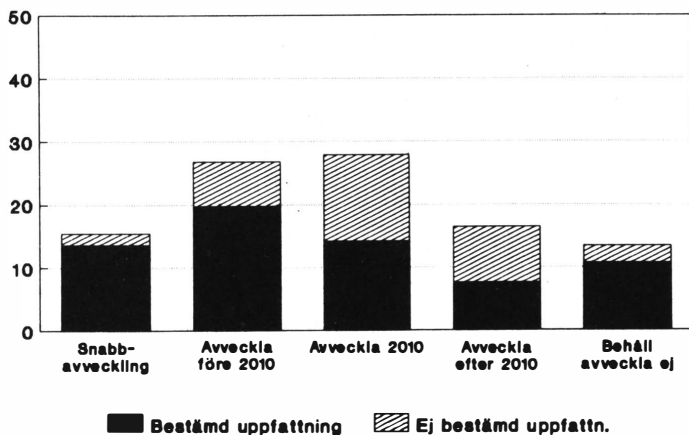
I själva verket ligger det nära till hands att föreställa sig att åtskilliga av dem som deltog i beslutet om folkomröstning var medvetna om att, om man bara genom seger för "användarlinjen" fick ett uppskov, bevarade man också en framtida handlingsfrihet. På motsvarande sätt är det naturligt att tänka sig att kärnkraftsmotståndarna var särskilt ivriga att få ett tidsschema, som ju inte ingick i folkomröstningen, fastställt just för att beskära en framtida handlingsfrihet.

Till sist bör påpekas att den ”handlingsfrihet” som rimligen föreligger vid sekelskiftet inte nödvändigtvis behöver innebära fritt fram för fortsatt kärnkraftsanvändning. Bedömningen i det läget kommer givetvis att påverkas av vad man då vet och tror.

När det gäller kärnkraftsopinionens utveckling fram till folkomröstningen har vi starkt understrukt den obalans i opinionsbildningen som då rådde. Det var kärnkraftsmotståndarna som först mobiliserade sina anhängare, de argumenterade direkt mot en energikälla, medan försvararna främst argumenterade indirekt med hänvisning till avvecklingshot mot välståndet och andelen starkt engagerade personer var större bland kärnkraftsmotståndarna. Här har nu en förändring skett. Som vi sett är det nu förespråkarna för fortsatt användning av kärnkraften som varit på frammarsch under senare tid. Debatten har mer direkt gällt de olika energikällornas egenskaper och problem. Det visar sig också att de som är för fortsatt utnyttjande av kärnkraften inte bara har blivit fler utan också mer övertygade. I *figur 9 a och b* belyses andelen svarande som har en bestämd uppfattning i kärnkraftsfrågan dels 1986 och dels 1990. Andelen av samtliga tillfrågade som hade en bestämd uppfattning var 1986 väsentligt större för dem som ville snabb avveckling respektive avveckling före 2010 i jämförelse med dem som ville avveckla efter 2010 eller inte alls avveckla. Nu är läget totalt förändrat. Andelen med bestämd uppfattning bildar en kontinuerlig trappa uppåt från vänster till höger, där de som inte alls vill avveckla kärnkraften representerar det högsta trappsteget. På denna, för frågan om balansen i opinionsbildningen väsentliga punkt, har det alltså skett en synnerligen kraftig förändring.

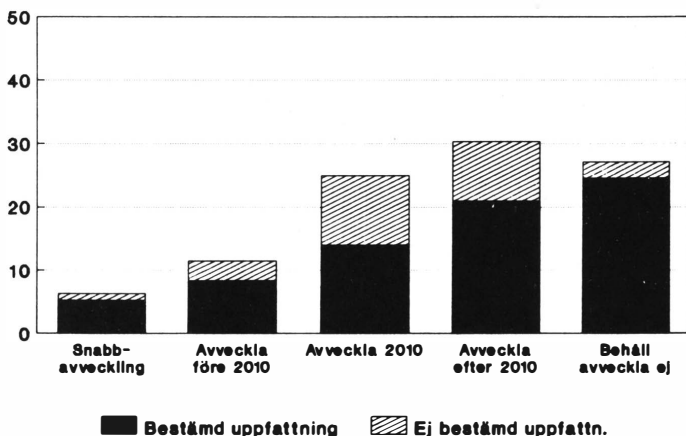
När frågan om kärnkraften politiserades på 1970-talet var det framförallt de partier som förordade ett utnyttjande av kärnkraften som mötte svårigheter att hålla samman sina skaror. Kärnkraftsmotståndarna hotade att överge dem. Skulle kärnkraftsfrågan än en gång bli en valfråga av större betydelse, blir nu den andra flanken särskilt känslig, det vill säga den flank som vetter mot dem som vill utnyttja kärnkraften även i fortsättningen. Betecknande är ju också att krav på en ny folkomröstning har förts fram av sådana som vänder sig mot en förtida avveckling. Det förefaller som om offensivviljan bytt plats. I varje fall tycks kärnkraftsmot-

Figur 9A Kärnkraftsattityd 1986
Bestämd resp. ej bestämd uppfattning



Källa: SOM 86

Figur 9B Kärnkraftsattityd 1990
Bestämd resp. ej bestämd uppfattning



Källa: Sifo feb 1990

ståndarnas opinionsmässiga övertag vara borta. Kanske har också den fortsatta kärnkraftsdebatten så småningom börjat skapa ett opinionsläge, där det blir rimligare att tala om "kärnkraftsanhängare" än det en gång var.

Avslutningsvis finns det skäl att också återkomma till experternas roll i den svenska kärnkraftens historia. Deras uppfattning var vägledande för utvecklingen under de första tjugofem åren. När sedan frågan politiserades blev det opinionsmässigt en ja/nej-fråga i partipolitikens tecken. Det blev också en fråga som bröts ut ur sitt större energipolitiska och miljömässiga sammanhang. Den blev i denna mening en "solitär", som under flera år dominerade den politiska scenen.

Den tiden torde nu vara oåterkalleligen förbi. Nästa gång kärnkraften blir ett centralt debattämne i en valrörelse — om det nu inträffar — kommer riskerna och problemen med kärnkraften att vägas mot andra risker och problem. Frågeställningen gäller då inte ja/nej utan vilket som är bäst eller minst dåligt.

Det blir en annorlunda debatt. Det förefaller som om våra politiker ännu inte märkt detta. Hos dem är chocken respektive tillfredsställelse inför det som hände under 1970-talet fortfarande levande. Det tycks bara vara väljarna, och därmed opinionslandskapet, som ändrat sig.

Denna nya situation, där för- och nackdelar mellan olika energikällor måste vägas mot varandra, där det inte finns någon lösning som uppfattas som helt problemfri, kommer sannolikt att leda till att experterna, det vill säga i första hand naturvetenskapsmän och tekniker, åter får ett ökat inflytande över kärnkraftsfrågans behandling. Vi vet nu, genom gjorda undersökningar, hur den alldeles övervägande majoriteten av dessa experter bedömer läget. Det vore antagligen fel att schematiskt karaktärisera denna majoritet som bestående av kärnkraftsanhängare: de är "beredda" att tills vidare förorda kärnkraftens fortsatta användning. Experterna har i denna sin uppfattning så småningom fått stöd hos folkmajoriteten.

Källor och litteratur

- Asp, K.: *Mäktiga massmedier* (1986). Akademilitteratur.
- Erlander, T.: *1960-talet* (1982). Tiden.
- Gilljam, M./Holmberg, S.: *Rött, blått, grönt* (1990). Bonnier.
- Holmberg, S./Westerståhl, J./Branzén, K.: *Väljarna och kärnkraften* (1977). Liber.
- Holmberg, S./Petersson, O.: *Inom felmarginalen* (1980). Liber.
- Holmberg, S./Asp, K.: *Kampen om kärnkraften* (1984). Liber.
- Holmberg, S./Gilljam, M.: *Väljare och val i Sverige* (1987). Bonnier.
- Holmberg, S.: "Kärnkraftsopinionen" (1989) i S. Holmberg/L. Weibull (red.) Åttiotal, *Svensk opinion i empirisk belysning*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Kompendieförlaget.
- Hultåker, Ö.: *Efter Tjernobyl, Svenskarnas reaktioner*, Skandinavisk opinion AB, 1986-11-12.
- Johansson, S.: *Opinionen om vattenkraft och andra energifrågor i maj—juni 1988* (1988). Statistiska centralbyrån 1988-02-22.
- Kepplinger, H.M.: "Die Kernenergie in der Presse" (1988) i *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 40.
- Lichter, S.R./Rothman, S./Lichter, S.: *The Modern Elite, America's New Power Brokers* (1986). Adler & Adler, Bethesda, Maryland, USA.
- Petersson, O./Carlberg, I.: *Makten över tanken* (1990). Carlsons. Riksdagstryck 1945—
- Vedung, E.: *Kärnkraften och regeringen Fälldins fall* (1979). Rabén och Sjögren.
- Westerståhl, J./Johansson, F.: *Bilden av Sverige* (1985). SNS.
- Westerståhl, J./Johansson, F.: *Tjernobylnedfallet och myndighetsbeskeden* (1987). Psykologiskt försvar, Rapport nr 142.
- Westerståhl, J./Johansson, F.: *Svensk kärnkraft efter Tjernobyl — en undersökning av expertåsikter, massmedier och folkopinion* (1987). SNS.

I studien analyseras frågor ställda i följande undersökningar:

SCB Omnibus 86 4 (nov 1986), brevenkät. Bruttourval 1 218 personer 16—74 år, dragna slumpmässigt från befolkningsregistret.

Andel svar 77 procent (vägt värde).

Brevenkät till experter okt—nov 1986. Bruttourval 480 personer. Totalundersökning av professorer vid naturvetenskaplig och teknisk fakultet/högskola. Svarsprocent efter bortdefinition av 50 oanträffbara individer, 87 procent. Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Undersökning av massmedier i samband med Tjernobylihändelserna, avseende perioden 28 april—15 juni. Urval av dagstidningar samt Aktuellt, Rapport, Dagens eko samt regional-TV och lokalradio. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg. Undersökningsdesign finns närmare beskriven i Westerståhl/Johansson 1987.

Brevenkät till journalister nov 1989—jan 1990. Bruttourval 1500 personer, antal svarande 851. Avdelningen för masskommunikation/Statsvetenskapliga institutionen, Göteborg.

Intervjuundersökning-besöksintervjuer SIFO 8—28 nov 1989. Antal intervjuade 1 079 personer i åldern 16—74 år, slumpmässigt dragna från befolkningsregistret.

Intervjuundersökning-besöksintervjuer SIFO 7—27 febr 1990. Antal intervjuade 1 096 personer i åldern 16—74 år, slumpmässigt dragna från befolkningsregistret.

Intervjuundersökning-besöksintervjuer SIFO 9—22 maj 1990. Antal intervjuade 1 028 personer i åldern 16—74 år, slumpmässigt dragna från befolkningsregistret.

Beträffande övriga redovisade resultat från undersökningar hänvisas till angivna källor.

Efter Tjernobyl har en dramatisk förändring skett till förmån för fortsatt utnyttjande av kärnkraften även efter år 2010. Författarna ger en analys av orsakerna till varför svensken i allmänhet blivit så mycket mer positiv till kärnkraftens framtida användning. Westerståhl och Johansson sammanfattar också kärnkraftsfrågans fyrtiofemåriga historia i Sverige.

Jörgen Westerståhl, professor emeritus, och Folke Johansson, fil. dr, är verksamma vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

ISBN 91-7150-385-4



9 789171 503855

SN
FÖRLAG